

De Jutter

Een 19^e eeuws familieverhaal

Frits Bosch

De Jutter

Een 19^e eeuwse familieverhaal

2024

Uitgeverij de Brouwerij
Maassluis

Dit boek is gebaseerd op genealogische en historische informatie.

Deze kunt u raadplegen op fritsbosch.nl

Eerder verscheen van Frits Bosch bij Uitgeverij de Brouwerij:

De Tromslager, ISBN 9789083114545

De Jutter

©2024 Frits Bosch

ISBN 9789078905165

nur 320

Cover afbeelding: viltpaneel van Marianne Bosch

Cover ontwerp: Henriette Faas

Auteursfoto: Ron de Gruyl

Uitgeverij de Brouwerij | Brainbooks

www.uitgeverijdebrouwerij.nl

info@brainbooks.nl

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door printouts, kopieën, of op welke andere manier dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor mijn familie

*'De werkelijkheid is altijd merkwaardig
en gekker dan een roman'*

Lord George Byron Engels dichter 1788-1824

VOORWOORD

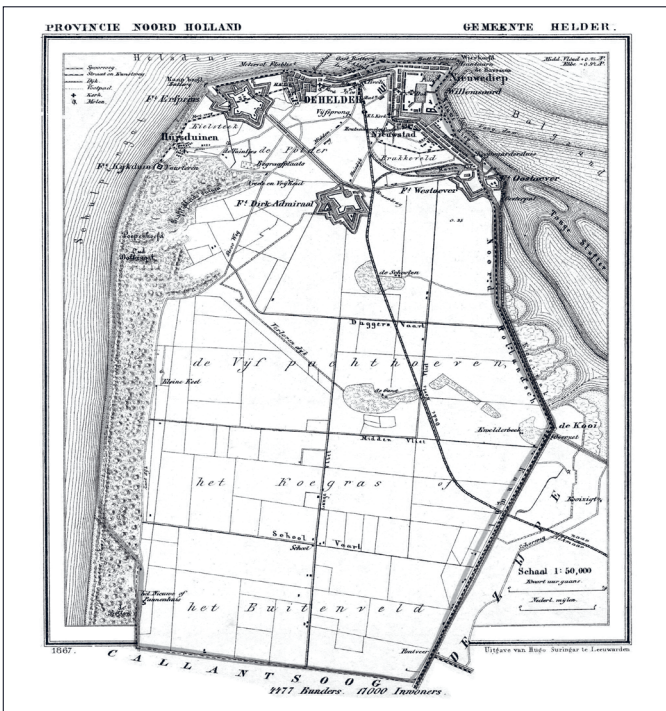
In mijn eerste historische roman *De Tromslager* schets ik aan de hand van een paar snippers informatie hoe mijn Zwitserse oudvader Adam Bösch (1762-1824), na zijn desertie uit het leger van Napoleon, een gezin stichtte.

In *De Jutter* beschrijf ik met behulp van een veel grotere hoeveelheid genealogisch en historisch materiaal hoe Adams jongste zoon Paulus (Pauw) alle zeilen moet bijzetten om een betere toekomst op te bouwen voor zijn nakomelingen in een tijd dat veel mensen te maken hebben met armoede, dakloosheid, epidemieën en kindersterfte. Een aantal familieleden wordt zelfs geconfronteerd met verkrachting, verpaupering of moord.

Deze Pauw is mijn analfabete betovergrootvader, die opgroeit in 'Ouwe Helder'. Hij bouwt na de dood van zijn ouders een huis in Nieuwediep, de wijk die grenst aan de in 1826 in gebruik genomen marinewerf die een jaar later de naam Nieuwe Rijkswerf Willemsoord zal krijgen en waar een stoomsleepboot in dienst daarvan zal worden gesteld. Het ruikt er steevast naar vis en teer. Vanaf de Marinehaven vertrekken fregatten en werkschepen naar onze koloniale gebiedsdelen, vaak met een militaire missie. Een prominent

beeld aan de haven is het commandementsgebouw van de marine dat Het Paleis wordt genoemd en waarin de werf-directie zetelt. Vanaf dat moment zal de stad heel snel uitgroeien.

Aan de hand van mijn beschrijving van zeereizen naar Oost- en West-Indië en een oorlog met België illustreer ik, dat niet alleen inwoners van overzeese gebiedsdelen zwaar hebben geleden onder ‘onze’ koloniale oorlogen, maar ook veel gewone Nederlanders grote offers hebben moeten brengen.

Figuur 1: Hugo Suringa, Leeuwarden

HOOFDSTUK 1

De storm giert door de Helderse Wachtstraat. Terwijl Grietje controleert of alle ramen en deuren goed gesloten zijn, rent Pauw vol verwachting naar buiten. Hij likt aan zijn vinger, steekt die omhoog en spoedt zich richting zee. Wanneer hij honderd meter verder bij de dijk is aangekomen, slaakt hij een zucht van verlichting als hij ziet dat het strand nog steeds verlaten is. Hij moet snel in actie komen voordat er kapers op de kust zijn. Als hij een groter object ziet bewegen in de kolkende branding, gaat zijn hart sneller kloppen. Zou hij dit keer geluk hebben? Hij heeft de afgelopen jaren al heel wat aangespoeld wrakhout, stukken kurk en touw verzameld en naast zijn bed staat zelfs een ovale fles uit een ver land, waar rum in heeft gezeten. Terwijl de wind door zijn donkerblonde haar striemt steekt hij de kuststrook over, schopt zijn schoenen uit, stapt de koude branding in en zet zich schrap om een verzameling hout van wat ooit een sloep is geweest, ver genoeg het strand op te slepen, zodat deze niet meer door terugstromend water wordt weggespoeld. Hij kan het hout plank voor plank uit de branding trekken. Als hij net een paar plankjes met een meegebracht stuk touw zorgvuldig samenbindt, staat er

plotseling een wat oudere jongen met een engelachtig gezicht voor zijn neus, die hem met een nieuwsgierige blik vraagt wat hij met het hout gaat doen.

‘Ach, daar wil ik misschien mee gaan bouwen,’ antwoordt Pauw aarzelend.

‘Wat wil je bouwen?’ vraagt de jongen door.

‘Eh... een huis.’

De jongen moet moeite doen om zijn lachen te onderdrukken. ‘Een goed plan! Mijn naam is Melchior. Wil je dat ik je help om het hout naar je eh... werkplaats te brengen?’

‘Dat hoeft niet hoor, ik woon maar een paar stappen van de dijk,’ antwoordt Pauw wat afhoudend, terwijl hij wijst in de richting van zijn woonhuis op de Wachtstraat.

‘Geen probleem,’ houdt Melchior aan. ‘Ik moet toch die kant op.’ Hij pakt een paar planken van de knikspant en neemt ze onder zijn arm mee.

Pauw haalt zijn schouders op. Het is al donker geworden. ‘Gooi het hier maar neer,’ zegt hij als ze bij de achterplaats van zijn huis aankomen. ‘Verder kan ik het wel alleen af.’

‘Waar ben jij mee bezig?’ klinkt de stem van Grietje vanuit de deuropening.

Pauw kijkt geschrokken in de richting van zijn moeder.

‘Onze hele achterplaats ligt al vol. Ik wil niet dat je met dit soort stormen steeds naar het strand gaat om allemaal oude troep te verzamelen.’

Melchior stapt opzij. ‘Nou, ik ga maar weer.’

Pauw bedankt hem vluchtig. Hij vindt het niet leuk dat zijn moeder de door hem verzamelde bouwmaterialen ‘oude troep’ noemt. Ze heeft nog steeds moeite met het overlijden van zijn vader, maar gelukkig krijgt ze veel steun

van haar zus Geesje, die zichzelf tegenwoordig Gezina noemt. Hijzelf heeft na de dood van zijn vader een sterke band opgebouwd met Gezina's vriend Dirk, een stoere marinier met een dikke neus, blond haar en een groot litteken op zijn linkerwang. Toen Pauw hem een paar jaar geleden vroeg hoe hij aan dat litteken was gekomen, vertelde Dirk dat hij een keer had ingegrepen toen een maat van hem in een havencafé betrokken raakte bij een vechtpartij met een groepje dronken kerels. Hij sprong ertussen, maar zag te laat dat een van de mannen een mes in zijn hand had.

‘Je moet me maar niet te veel aan het lachen maken, want dan heb je kans dat ie openspringt en dan kan je m'n kiezen tellen,’ zei Dirk.

Dirk en Gezina eten die avond mee met de familie en bieden aan om Pauw de volgende dag te helpen de rest van het hout op te halen.

Die nacht droomt hij dat hij mooie kozijnen timmert voor zijn eerste huis.

Helaas is de wind de volgende ochtend weer gaan liggen, dus moet hij geduld hebben voordat zich weer een gelegenheid voordoet om eropuit te gaan om te jatten. Hij schrokt zijn ontbijt naar binnen en kan niet wachten om samen met Dirk de rest van het hout op te halen. Tot zijn grote teleurstelling is de bundel met plankjes verdwenen. Een paar dagen later vloekt en stampvoet hij wanneer hij verderop aan de rand van de dijk de overblijfselen vindt van een kampvuur met daarnaast een half verbrand stuk touw, een leeg groenteblik en wat visgraten.

Zijn moeder hoefde er niet lang over na te denken wie de dader was: ‘Ik zou maar oppassen met die Melchior.’

Pauw laat zich niet uit het veld slaan, maar gaat keihard aan het werk om alle door hem verwijderde spijkers recht te slaan en het hout op maat te zagen, zodat alle planken netjes opgestapeld kunnen worden op de binnenplaats en er genoeg ruimte overblijft om nog meer bouwmaterialen te verzamelen, want dat eigen huis moet er komen!

Adam Bosch 1762-1824		Grietje Gode 1789-1838
	X 1806	
1807-1862	Cornelia Bosch	(Cornelia)
1808-1849	Maria Barbara Bosch	(Barbara)
1809-1812	Paulus Bosch	(Paulus)
1813-1888	Hermanus Bosch	(Herman)
1816-1892	Paulus Bosch	(Pauw)

Figuur 2: Stamboom eerste generatie familie Bosch (*De Tromslager*)

Pauw kon er nooit om lachen als zijn vader Adam (uit *De Tromslager*) grapjes maakte over de waterstroom die dwars door zijn zelfgebouwde huis bij de Helderse dijk liep. Gelukkig kreeg hij een baan als politiedienaar en kon de familie Bosch verhuizen naar het huis op de Wachtstraat, het huis waar Pauw op 4 november 1816 geboren is en waar de familie nu nog steeds woont. Vier jaar eerder is zijn broertje met dezelfde naam op jonge leeftijd overleden. Paulus is ook de naam van zijn Zwitserse grootvader wiens vader Adam heette. Als Pauw ooit een zoon krijgt zal hij deze natuurlijk weer Adam noemen om de eeuwenoude familietraditie in stand te houden. Pauws vader, de Zwitserse Adam, was tromslager in het leger van Napoleon. Toen hij trouwde met Grietje is hij gestopt met het soldatenleven en omdat hij zo handig was, werd hij werkman. Pauw heeft fijne herinneringen aan zijn vader, die hem de kneepjes van het timmervak heeft geleerd. Nadat zijn gezin van Haarlem naar Den Helder verhuisde, heeft zijn vader eerst gewerkt bij de bouw van de fortificaties, waarna hij als 'dienaar der politie' werd aangesteld. Helaas is hij niet oud geworden: hij overleed op zijn 56^e. Pauws oudste zus Cornelia werd in 1807 geboren en was de steun en toeverlaat van hun moeder. Barbara, zijn jongste zus, is een wildebras. Vader Adam moest haar regelmatig ophalen bij de haven, omdat zij met verkeerde jongens omgaat. Herman is de rustigste van het stel; hij gaat zijn eigen gangetje en is vaak aan het vissen bij de haven.

Ook bij hen in huis woont Gezina, de jongere zus van zijn moeder. Zij heeft dus een relatie met Dirk Vooren. Ze kennen elkaar uit de periode dat ze allebei in Haarlem woon-

den. Dirk meldde zich in 1819 aan bij de Marine, werd al snel sergeant en maakte met het Zeepaard van 1819 tot 1823 een reis naar Oost-Indië. In zijn stamboek van de Marine staat het volgende signalement:

Lang vijf voeten, zeven duim en drie strepen; Aangezigt: ovaal; Voorhoofd laag; Oogen blauw; Neus dik; Mond ordinair; Kin ovaal; Haar blond; Wenkbrauwen ~; Merkbare Teekenen een Blessure aan de linkerzijde van het Hoofd.

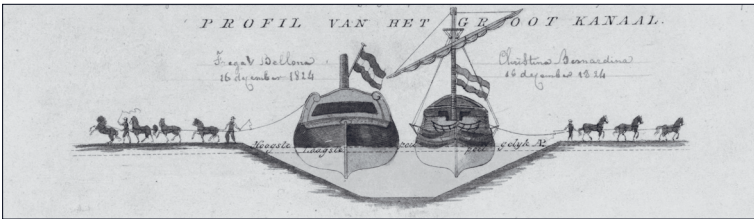
Nadat Dirk in 1823 is teruggekeerd van een missie op Sumatra, komt hij vaak op bezoek bij de familie Bosch en vertelt daar spannende verhalen over zijn reizen, de mooie natuur, de prachtige blauwe zee en de aardige mensen op Sumatra. Dan beschrijft hij uitvoerig de orang-oetans, tapirs, de Sumatraanse neushoorn, tijgers en olifanten die hij daar heeft gezien, maar als Pauw vraagt of hij ook bij gevechten betrokken was, valt er een stilte en geeft hij alleen wat algemene antwoorden, zoals ‘ik moest de orde handhaven’, of ‘leidinggeven aan een landingsdivisie.’

Dirk stelt hem een wedervraag: ‘Wil je later misschien ook marinier worden?’

Pauw schudt zijn hoofd: ‘Ik wil huizen bouwen, dat kan ik veel beter!’

Gezina heeft in het voorjaar van 1825 een grote verrassing voor haar geliefde. Haar ogen lachen wanneer ze Dirk vertelt dat ze zwanger is. Het is dan ook een flinke domper op de feestvreugde als hij niet lang daarna te horen krijgt dat hij zich de komende herfst moet melden voor de vaart naar Indië. Nu is het maar de vraag of hij de geboorte van zijn eerste kind nog kan meemaken voor hij vertrekt. Het fregat Bellona is het eerste oorlogsschip van deze omvang dat half december vanuit de haven van Amsterdam door het pas aangelegde Noord-Hollandsch Kanaal naar Den Helder vaart. Onderweg heeft de 1460 ton wegende en met 44 kanonnen uitgeruste driemaster veel bekijks. Met een lengte van 163 meter, breedte van 42 meter en een hoogte van bijna 23 meter is het een kolossaal schip waarop wel 300 man vervoerd kan worden.

Figuur 3: Bellona door het Noordzeekanaal 1824

Onder begeleiding van de mars van de tromslagers worden op 28 september 1825 driehonderd mariniers op de Bellona verwelkomd door kapitein Dibbetz. Een speciaal welkomstwoord krijgt burggraaf en nieuwe gouverneur-generaal van Nederlands-Indië Leonard du Bus de Gisignies.

Hij is een opvallende verschijning met een crèmekleurige broek, gilet, kraagloos colbert met gouden borduursels en een blauwe sjerp. Hij heeft een fors postuur en er wordt gefluisterd dat hij wel driehonderd pond weegt. In 1815 werd hij door de koning benoemd tot lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal voor de nieuwe provincie West-Vlaanderen en werd hij in 1818 als eerste Zuid-Nederlander Kamervoorzitter.

Aan boord is ook sergeant Dirk Vooren. Hij wordt uitgezwaaid door zijn hoogzwangere vriendin en zijn ouders Willem en Annetje. Grietje, Cornelia, Herman, Pauw, Barbara en haar nieuwe vriend Ben zijn ook aanwezig.

Wanneer de sloopklok klinkt en de trossen worden losgegooid, blijft Gezina met betraande ogen op de kade staan om Dirk uit te zwaaien totdat de Bellona achter de horizon is verdwenen, want deze tocht zou weleens jaren kunnen duren.

Het doel van de reis is Java in Oost-Indië, waar vaak stevige botsingen zijn tussen de koloniale regering van Nederlands-Indië en de inheemse bevolking.

De reis verloopt voorspoedig. Voor de bergketens van Madeira springen dolfijnen vrolijk rond en na een korte tussenstop in Porto Santo zet de Bellona koers naar Kaap de Goede Hoop.

Dirk schrikt als hij op het achterdek plotseling op zijn schouder wordt getikt door niemand minder dan gouverneur-generaal Leonard du Bus de Gisignies, die van de gelegenheid gebruik wil maken om door een aantal ervaren officieren geïnformeerd te worden over het verloop van de oorlog in Oost-Indië.

‘Heeft u wat tijd voor mij? Ik wil u graag een paar vragen stellen.’

Gelukkig heeft Du Bus de Gisignies een Marine-uniform aangetrokken, zodat Dirk wat minder afstand voelt.

‘Aan welke expeditie heeft u eerder deelgenomen?’

‘Aan de tweede expeditie naar Palembang.’

‘Wat was toen uw rang?’

‘Ik was sergeant.’

‘Wat was het doel van die expeditie?’

‘Generaal de Kock wilde het Nederlands gezag op de oostkust van Sumatra herstellen.’

‘Wat was de naam van het schip waarop u voer?’

‘Dat was het Zeepaard.’

‘De expeditie vond plaats in 1821, als ik het me goed herinner. Hoeveel mannen waren daarbij betrokken?’

Dirk moet even heel goed nadenken. ‘In mei 1821 vertrok legercommandant De Kock van Batavia met een vloot van achttien oorlogs- en transportschepen, bemand met ongeveer 2.600 matrozen en bijna 1.800 militairen.’

Leonard du Bus de Gisignies maakt aantekeningen en schrijft aan de hand van de antwoorden van Dirk een nauwkeurig verslag over de gevechtshandelingen in Palembang.

Dirk vertelt hoe hij op Sumatra in een laag en moerassig landschap strijd heeft geleverd aan een vijand die was uitgerust met ruim 120 stukken geschut.

‘De rivieren waren door hen met dubbele rijen paalwerk afgezet en daarachter lagen gewapende prauwen. De vijandelijke posities vanaf landzijde bestoken was geen optie, dus werden grote kanonneerboten ingezet om ondersteuning te bieden. Maar doordat het Zeepaard op een gegeven

moment dwars tegen de palen kwam te liggen, bleek dat de kanonnen te weinig bereik hadden en werd besloten om niet deel te nemen aan het gevecht. De Hollandse kanonneerboten moesten nauwkeurig door ons gevolgd worden, zodat wij zoveel mogelijk palen konden verwijderen. De volgende dag namen de oorlogsschepen hun posities in en beantwoordden het vijandelijke vuur vanaf vijf uur. Toen om kwart over zes de aanvalskracht van de rebellen vermindert was, drongen onze landingsboten door en ondernam kolonel Bisschop een aanval aan de westkant van het eiland. De vijandelijke batterij werd overmeesterd en de kapiteins Elout en Dibbetz en luitenant Lejeune wisten daar de Nederlandse vlag te plaatsen.’

‘Hm... en zijn daarbij veel doden en gekwetsten gevallen?’ vraagt Du Bus de Gisignies

‘Ik denk dat er ongeveer tachtig Nederlandse doden en twee- tot driehonderd gewonden waren, en daarbij heb ik niet de doden en gewonden op de terugreis meegerekend.’

‘Wat gebeurde er dan op de terugreis?’

‘Wist u dat niet? Het Zeepaard is op 1 april 1823 in dikke mist bij kaap Reciffe met 180 man aan boord vergaan, waarbij zeven man zijn verdronken en velen zwaargewond zijn geraakt. Het schip is helemaal verloren gegaan. Volgens mij komen we daar over een paar dagen weer langs.’

Leonard du Bus de Gisignies schudt zijn hoofd en slaat hem op zijn schouder: ‘Gelukkig heeft u het overleefd, man!’